

Милица Николић
Републички завод за спорт
Београд

Миланко Чабаркапа
Универзитет у Београду
Филозофски факултет

UDK: 316.622
Оригиналан научни рад
Примљен: 21. 9. 2010.

ОДНОС СПОРТИСТЕ И ТРЕНЕРА КАО ФАКТОР ПРЕДВИЂАЊА УВЕРЕЊА У КОЛЕКТИВНУ ЕФИКАСНОСТ ТИМА

Колективна ефикасност тима је аспект групне динамике који може бити посебно значајан када је у питању успех спортског тима, зато што показује како тим функционише као целина, као и колико чланови тима појединачно деле уверења да могу бити успешни у извршавању одређених задатака.

У овом истраживању анализирали смо конструкт колективне ефикасности у спортским условима и његову повезаност с другим важним конструктом - квалитетом односа између спортисте и тренера, посматрано из перспективе спортисте.

Перцепција и мета-перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте је операционализована укупним скоровима на упитнику CART-Q, верзија за спортисте (Lowett & Ntoumanis 2004), док је уверење о колективној ефикасности тима операционализовано укупним скором на упитнику CEQ (Feltz & Rigg 1998).

Узорак испитаника је обухватио 136 спортиста, старости од 14 до 38 година, из 9 различитих прволигашких спортских клубова у Србији.

Резултати истраживања су показали да је перцепција односа између спортисте и тренера од стране спортисте значајан предиктор уверења у колективну ефикасност. Они спортисти који свој однос са тренером процењују као хармоничан – близак, посвећен и комплементаран, уверенији су у колективну ефикасност тима од спортиста који свој однос са тренером процењују као мање хармоничан.

Кључне речи: колективна ефикасност, однос између спортисте и тренера, групна динамика, успех тима.

УВОД

Број студија које се баве испитивањем групне динамике у социјалној психологији је значајно порастао у последње две деценије. У складу с том тенденцијом је присутан и пораст истраживања која се баве групном динамиком спортског тима, која заузимају све значајније место у растућем корпусу истраживања у области социјалне психологије спорта. Највећи број истраживања групне динамике обухвата бихејвиоралне карактеристике групе, као и оне аспекте групе који су под утицајем спољашњих фактора (Widmeyer et al. 2002, према Ronaune 2004).

Истраживања која су имала за циљ да испитају групну динамику бавила су се различитим аспектима групе: структуром и величином групе, вођством, конформизмом, мотивацијом, кохезијом, ефикасношћу, итд. Главни фокус овог истраживања је усмерен на колективну ефикасност која се дефинише као заједничко уверење међу члановима групе (тима) о способности да буду успешни у испуњавању задатака или захтева које им намеће тренутна ситуација. (Zaccaro et al. 1995, према Ronayne 2004). Овај аспект групне динамике може бити посебно значајан када је у питању успех спортског тима, зато што показује како тим функционише као целина, као и колико чланови тима појединачно деле уверења да могу бити успешни у извршавању одређених задатака.

Постоје бројни фактори који могу утицати на уверење о колективној ефикасности спортског тима. Један од врло битних фактора који може утицати на то како тим функционише је понашање тренера. У литератури је посвећено пуно простора теми утицаја понашања тренера на понашање спортиста као појединаца, али постоји мали број истраживања која се баве питањем утицаја понашања тренера на групну динамику тима. Због тога ћемо у овом истраживању испитати како перцепција спортиста о квалитету њиховог односа са тренером утиче на уверења о колективној ефикасности тима.

Према истраживању које су спровели Џоуит и Поцвардовски (Jowett & Roszwardowski 2007), изучавање природе и садржаја односа између тренера и спортисте битно је из два разлога:

- утиче на професионални успех спортисте;
- утиче на осећање добробити спортисте и тренера (осећање задовољства и личног раста и развоја).

Однос између тренера и спортисте се дефинише као ситуација у којој су мишљења, осећања и понашања тренера и спортисте узрочно међусобно повезана (Jowett 2007б). На пример, спортиста који је посвећен свом тренеру и верује му (мишљења и осећања) ће спремно и послушно одговорити на тренерове инструкције. С друге стране, охрабрен посвећеношћу и поверењем од стране спортисте, тренер ће одговорити сличним осећањима, показујући повећану заинтересованост за свог спортисту.

У литератури су понуђени различити модели који објашњавају однос између тренера и спортисте, али је најсвеобухватнији модел тог односа дала Џоуит (Jowett 2003, према Jowett 2007а.) који је познат као модел 3+1Ц. Она је интерперсонална осећања, мисли и понашања између спортисте и тренера дефинисала преко 3 димензије:

- блискост (Closeness)
- посвећеност (Commitment)
- комплементарност (Complementarity).

Ове димензије се могу посматрати и из перспективе тренера и из перспективе спортисте, тако да њихово међусобно слагање даје четврту димензију која је означена као ко-оријентација или суоријентација (co-orientation).

Због тога је овај модел и означен као модел 3+1Ц, према почетним словима енглеских речи за називе димензија.

Блискост се односи на емоционалну везу и емотивне споне кроз које тренери и спортисти пролазе у свакодневним интеракцијама и укључује поверење, старање, подршку и бригу. Кроз односе које успостављају са својим спортистима, тренери могу створити позитивно окружење, на пример, да учине да се спортисти осећају цењеним члановима тима, тако што ће се понашати према њима са поштовањем, поверењем и уважавањем, и још при томе бити конзистентни, правични и саосећајни (Jowett & Cockerill 2003). Доказано је да недостатак поштовања, поверења и уважавања има негативне последице по спортисту, на дијадички однос тренер-спортиста и на видљиве исходе спортских резултата. Тако је на пример, Џоувит (2007а) указала да недостатак афективних интерперсоналних особина, као што су поштовање и поверење, производе међусобну конкурентност, завист, жалост и редуковано одавање признања особама у односу, што све води пропасти дијаде тренер-спортиста. Задобијање поверења, поштовања и уважавања у међусобним односима је спор и мукотрпан процес. Тренери могу створити позитивно афективно окружење тако што ће бити конзистентни, правични, саосећајни, пружити подршку и уважавати потребе својих спортиста.

Посвећеност укључује намере спортисте и тренера да остану одани један другом, одржавајући међусобни однос блиске сарадње кроз дужи период времена.

Истраживањем је показано да су високо посвећене дијаде тренер – спортиста блиско повезане и пре ће се прилагођавати него међусобно супротстављати и светити. Џоувит и Карпентер (Jowett & Carpenter 2004, према Jowett 2007а.) су интервјуисали петнаест елитних спортиста и утврдили да се посвећеност манифестује из таквих интеракција као што је :

- испуњавање своје улоге (доћи спреман на тренинг, пружити помоћ, бити стрпљив),
- улагање напора (појавити се на тренингу на време, напорно вежбати, бити усредсређен).

За остварење спортских резултата потребно је време и улагање напора, као и способност да се превазиђу непријатни пратећи догађаји (нпр. физичка и емоционална исцрпљеност, повреда, неуспех, одбацивање итд). Због тога се интерперсонална посвећеност између тренера и спортисте може посматрати као она компонента односа која подразумева свесно и несвесно улагање труда и напора да се тај однос одржи што више и дуже квалитетним.

Комплементарност се огледа у кооперативним понашањима тренера и спортисте, односно укључује реципрочна и коресподентна понашања, где се тренер и спортиста усклађују или надопуњавају (нпр. тренер даје инструкције а спортиста их прати).

Комплементарност је важна димензија односа, зато што су тренер и спортиста повезани природом свог односа у циклусу реципрочних деловања.

Истраживања показују да је тренерово деловање у односу на неког спортисту бесмислено без његове реакције, а да сарадња представља срж комплементарних трансакција у односима између тренера и спортисте. (Jowett & Ntoumanis 2004). Ако потреба и жеља за учењем и напредовањем у спорту мотивише тренера и спортисте, онда ће настојања тренера да створе мотивациону атмосферу која наглашава учење вероватно унапредити комплементарне трансакције (Olimpiou et al. 2007, према Jowett 2007a).

Према моделу који је понудила Џоувит (Jowett 2007a), три основне димензије односа тренер-спортиста (блискост, посвећеност, комплементарност) могу да се посматрају из две перспективе: директне и мета-перспективе.

- Директна перспектива – када један члан процењује своје осећање блискости, посвећености и комплементарности према другом члану односа (нпр. спортиста процењује своју блискост са тренером, по моделу: “Ја верујем свом тренеру”)

- Метаперспектива – степен у коме један члан односа може тачно да закључи о осећањима блискости, посвећености и комплементарности другог члана односа (нпр. спортиста процењује блискост коју осећа тренер према њему, по моделу: “Мој тренер ми верује”).

Повезивањем ове две перспективе добија се четврта димензија односа коју смо означили као Ко-оријентација или Суоријентација која укључује три субдимензије: стварна сличност, претпостављена сличност и емпатичко разумевање. Ове субдимензије су важни индикатори квалитета односа тренер-спортиста, јер олакшавају споразумевање у односу и олакшавају постизање заједнички цијева.

У неким истраживањима која су се бавила овом тематиком (Olimpiou et al. 2007; Duda & Valaguer 2007, према Jowett 2007a) испитивано је како однос између тренера и спортисте утиче на атмосферу за мотивисаност тима коју је створио тренер. Мотивациона атмосфера коју је створио тренер усредсређује се на то како спортиста види социјално-психолошко окружење тима у погледу две карактеристике: 1. укључивање задатка (нпр. тренер креира амбијент где спортиста напорно вежба како би побољшао личне вештине) и 2. укључивање ега (нпр. тренер креира амбијент где спортиста напорно вежба како би имао боље резултате од других). Налази су открили да је атмосфера тренирања са укључивањем задатка, у којој су важност, праведност и побољшање улоге у тиму наглашени, повезана са спортистима који осећају висок степен блискости, посвећености и комплементарности са тренером. Насупрот томе, атмосфера тренирања с укључивањем ега, која наглашава неправедност и кажњавање у тиму, повезана је са ниским степеном запажене блискости, посвећености и комплементарности са тренером. На основу оваквих налаза аутори су закључили да резултати поткрепљују уверење да однос који влада између тренера и спортисте има значајне импликације по мотивисаност спортистких тимова.

Концепт колективне ефикасности представља проширивање Бандурине теорије само-ефикасности. Према Бандури (Bandura 2000), колективна ефикасност се односи на заједничку перцепцију тима о његовој способности да успешно изврши конкретан задатак, односно да организује и изведе акције које су неопходне да би се постигао постављени циљ. Колективна ефикасност је важна за динамику групе, јер се сматра да утиче на то како чланови тима управљају својим ресурсима, на планове и стратегије које осмишљавају, колико труда улажу у подухват своје групе, да остану јаки када колективни напори не произведу брзе резултате и на њихову осетљивост на обесхрабрење (Bandura 2000).

Иако су бројна истраживања показала јасну везу између уверења у колективну ефикасност и стварног успеха тима, још увек се мало тога зна о факторима који доприносе развоју колективне ефикасности. Бандура је (2000) изјавио да антецеденти вере у ефикасност делују на прилично сличан начин на колективном нивоу као што делују на индивидуалном нивоу. Сходно томе, колективна ефикасност се одређује искуством у одигравању потребних вештина, искуством доживљеним кроз друге (посматрањем других), вербалним убеђивањем и афективним стањима (Bandura 2000). Поред тога, истраживачи су пронашли да на уверења о колективној ефикасности утичу и вођство у тиму, кохезија групе, мотивациона клима и величина групе. По Бандури, али и другим истраживачима у овој области, најистакнутији фактор који доприноси стварању уверења у добро функционисање тима јесте претходно искуство и одигравање вештина које су потребне да би се успешно обавио одређени задатак.

Додатни фактори који утичу на колективну ефикасност односе се на групну динамику. Вођство може директно утицати на колективну ефикасност кроз моделовање, охрабривање и убеђивање. Групна кохезија, нарочито када је усмерена на задатак, такође је битан фактор, јер се односи на уједињавање и интегрисање чланова тима у обављању задатка. Мотивациона клима такође може утицати на стварање уверења о поседовању потребних вештина, што доприноси колективној ефикасности (Feltz & Lirgg 2001).

Полазећи од теоријских претпоставки и претходно наведених истраживања, појавио се извештај број истраживачких питања, укључујући и главно питање овог истраживања, која се односе на то како односи између тренера и спортисте (изражени преко степена блискости, посвећености, комплементарности и суоријентације) утичу на уверење у колективну ефикасност тима, при чему се колективна ефикасност спортског тима дефинише као заједничко уверење међу члановима тима о способности да буду успешни у испуњавању услова које им намеће тренутна ситуација (Zaccaro et al. 1995, према Ronaune 2004.) Овај аспект групне динамике може бити веома значајан за стварни успех спортског тима, зато што показује како тим функционише заједно као целина, као и то колико чланови тима деле уверења да могу бити успешни у обављању одређених задатака. Прецизније речено, у овом истраживању испи-

тује се како перцепција спортиста о квалитету њиховог односа са тренером утиче на уверења о колективној ефикасности тима у нашим условима. Полазећи од овог основног питања и главног проблема истраживања, формулисали смо два посебна питања која се тичу перцепције односа тренер-спортиста и утицаја на уверење о колективној ефикасности тима:

1. да ли је перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте значајан фактор предвиђања уверења о колективној ефикасности тима;
2. да ли је мета-перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте значајан фактор предвиђања уверења о колективној ефикасности тима.

МЕТОД

Процена односа између тренера и спортисте спроведена је на индивидуалном нивоу анализе (процена од стране спортисте) као и процена колективне ефикасности, која је такође спроведена на индивидуалном нивоу анализе. То значи да је однос између тренера и спортисте мерен тако што су чланови сваког тима појединачно попуњавали упитник и давали процену односа између тренера и спортисте на основу властите ауто-перцепције и мета-перцепције тог односа. Колективна ефикасност је мерена тако што су чланови сваког тима попуњавали упитник у складу са сопственом перцепцијом тимског, тј. Заједничког веровања у ефикасност тима као целине.

Полазне хипотезе у овом истраживању су се заснивале на подацима из литературе да перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте може бити значајан фактор предвиђања уверења о колективној ефикасности, као што и мета-перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте такође може бити значајан фактор предвиђања уверења о колективној ефикасности.

Обзиром на досадашња сазнања у овој области спортске психологије, оправдано је претпоставити да ће хармоничнији односи између тренера и спортисте (односи који показују висок ниво блискости, посвећености и комплементарности), опажени на тај начин из перспективе спортисте, бити повезани са вишим степеном уверења у колективну ефикасност тима.

Независна варијабла у овом истраживању је перцепција и мета-перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте, посматрана као психолошка континуирана варијабла, операционализована укупним скоровима на упитнику CART-Q, верзија за спортисте (Jowett & Ntoumanis 2004). Зависна варијабла у овом истраживању се односила на уверење о колективној ефикасности тима, која је такође посматрана као психолошка континуирана варијабла, операционализована укупним скором на упитнику SEQ.

Упитник CART-Q се састоји од 23 ајтема, од којих 8 ајтема мери блискост, 7 ајтема посвећеност и 8 ајтема комплементарност. Након администрације упитника у овом истраживању, факторском анализом је потврђено

постојање истих димензија као у оригиналном упитнику. Затим су израчунате линеарне корелације између три фактора упитника CART-Q. Установљено је да су корелације међу димензијама изузетно високе ($R > 0.80$), због чега би се упитник могао посматрати као једнодимензионални инструмент. Три димензије из оригиналног упитника се могу свести на једну димензију коју смо означили као квалитет односа између тренера и спортисте, или хармоничност односа, где виши скорови означавају хармоничније односе између тренера и спортисте, док нижи скорови означавају мање хармоничне односе. Поузданост упитника је израчуната преко Cronbach алфа коефицијента и износи 0.745.

Уверења спортиста о колективној ефикасности тима мерена су упитником SEQ (Feltz & Rigg 1998, према Chow & Feltz 2007), који се састоји од 49 ајтема који чине пет фактора: способност, јединство (складност), постојаност, припрема (готовост) и труд (напор). Након администрације упитника у овом истраживању, потврђено је постојање пет димензија које се састоје од истих ајтема као и димензије из оригиналног упитника. На добијеним димензијама су израчунате корелације које су међу свим димензијама биле врло високе ($r > 0.80$), због чега се и овај упитник може третирати као једнодимензионални инструмент, јер се пет димензија може свести на једну општу димензију која би представљала генерално уверење спортиста о поседовању способности тима да изврши одређени задатак. Поузданост упитника је израчуната преко Cronbach алфа коефицијента и износи 0.928.

Укупан узорак испитаника је обухватио 136 спортиста из 9 различитих спортских тимова. Од тога је било 74 мушког пола и 62 женског пола, старости од 14 до 38 година. Узорак су чинили спортисти прволигашких клубова у Србији у следећим колективним спортовима: фудбал, одбојка, ватерполо, рукомет, кошарка. Истраживањем су обухваћени спортски клубови који су се у текућој сезони такмичили у лиги која је на највишем такмичарском нивоу (прва или супер лига) у Србији из следећих градова: Београд, Нови Сад и Ниш. Узорком су обухваћени сви клубови који су одговорили на упитно писмо или позив истраживача да учествују у истраживању.

Испитивање је извршено у мају и јуну 2009.године. Организовано је групно тестирање у просторијама клубова које задовољавају услове психолошког тестирања. Испитивање је претходно било уговорено са тренером и управом клуба, а упитници су задавани свим спортистима након тренинга, при чему је од спортиста тражено да процењују однос према свом првом тренеру.

На почетку тестирања, испитаницима је дато опште упутство у коме им је објашњена сврха истраживања, начин одговарања и загарантована анонимност одговора. Време испитивања није било ограничено, али је попуњавање упитника у просеку трајало око петнаест минута.

Добијени подаци у овом истраживању најпре су обрађени помоћу факторске анализе, како би се утврдила факторска структура упитника за мерење

квалитета односа између тренера и спортисте и упитника за мерење уверења у колективну ефикасност тима. Пошто је утврђено да су оба упитника једнодимензионална, у даљој обради коришћене су следеће статистичке анализе: једнострука регресија, линеарна корелација, т-тест и АНОВА. Подаци прикупљени у овом истраживању обрађени су у статистичком програму СПСС 13.0.

РЕЗУЛТАТИ

У табели 1 дати су основни статистички показатељи (аритметичке средине, стандардне девијације и распон) који показују дистрибуцију одговора испитаника на упитнику CART-Q за мерење квалитета односа између тренера и спортисте, посматрано из две перспективе (директна и мета-перцепција).

Табела 1 : Резултати на упитнику CART-Q (директна и мета-перспектива)

Упитник CART-Q	N	AS	SD	Минимум	Максимум
Директна перцепција спортиста	119	92.025	12.205	57.00	110.00
Мета-перцепција спортиста	126	85.008	13.779	52.00	105.00

У табели 2 дата је аритметичка средина, стандардна девијација и распон одговора испитаника на упитнику за мерење уверења о колективној ефикасности (CEQ)

Табела 2 : Резултати на упитнику CEQ

	N	AS	SD	Минимум	Максимум
Укупни скор на упитнику CEQ	132	108.659	16.094	54.00	125.00

За утврђивање значајности односа између тренера и спортисте као фактора предвиђања уверења о колективној ефикасности, урађена је мултипла регресиона анализа.

Табела 3 : Матрица интеркорелација

Пирсонов коефицијент корелације	Колективна ефикасност	Перцепција односа -спортисти	Мета -перцепција - спортисти
Колективна ефикасност	1.000	.602	.516
Перцепција односа - спортисти	.602	1.000	.851
Мета-перцепција односа - спортисти	.516	.851	1.000

У табели 3 могу се видети коефицијенти корелације између перцепције и мета-перцепције спортиста, као и коефицијенти корелације ових варијабли са уверењима о колективној ефикасности тима.

Табела 4: Коефицијент мултипле корелације и коефицијент детерминације

Модел	R	R ²	Кориговано R	Стандардна грешка	F	p
1	.623	.388	.364	12.41520	16.192	.000

Из табеле 4 се може видети да је перцепција односа између тренера и спортисте значајан фактор уверења о колективној ефикасности. Укупна могућност предвиђања колективне ефикасности тима на основу ове комбинације фактора је око 36%.

Табела 5 : Парцијални доприноси фактора предвиђања

	B	Стандардна грешка	Бета	t	p	Z-ниво	парцијал
Перцепција спортиста	.783	.202	.579	3.870	.000	.602	.358
Мета-перцепција спортиста	.005	.172	.004	.030	.976	.516	.003

Из табеле 5 могу се видети парцијални доприноси појединих фактора за предвиђање уверења о колективној ефикасности. Мета-перцепција спортиста се није показала као значајан фактор уверења о колективној ефикасности, тј. не утиче на та уверења у мери која је претпостављена. Директна перцепција односа између тренера и спортиста од стране спортиста једини је значајан фактор предвиђања колективне ефикасности.

ДИСКУСИЈА

Савремена социјална психологија спорта, која се убрзано развија, показује да групна динамика и интерперсонални односи у спортском тиму имају велики значај за успех тима. Како истраживања показују, постоје бројни фактори који на то утичу, при чему се однос између тренера и спортисте издваја као посебно значајан проблем. Истраживања заснована на интерперсоналној теорији (Kiesler 1997, према Jowett 2007a) су показала да су контрола и припадност две главне димензије комплементарних трансакција. Неке квалитативне студије (Jowett 2003, према Jowett 2007a) су несумњиво илустровале да однос тренер-спортиста садржи трансакције или понашања која показују

елемент контроле, доминације и одлучности на страни тренера, као и осећај припадности, пријатељства и брзо емотивно реаговање како на страни спортисте тако и на страни тренера. Сходно томе, тренери и спортисти који имају такве трансакционе моделе ће по свој прилици формирати узајамно добре и хармоничне односе.

Истраживачи Фелц и Чејс (Feltz & Chase 1998, према Chow & Feltz 2007) су претпоставили да интерперсонална понашања тренера и спортиста утичу на уочен осећај колективне компетенције тима. Њихово истраживање је посведочило везу између самоуверености тренера у сопствене способности да ефикасно тренирају (тј. олакшавају учење и развој својих спортиста) и задовољства и успешности у постизању резултата од стране спортиста. Поред тога, у широј области психологије све је већи корпус доказа који сугеришу да лидери утичу на запажања чланова тима о колективној ефикасности (Hout et al. 2003, Pescosolido 2001, према Jowett 2007a).

Однос између тренера и спортисте може се посматрати као место где се преносе четири главна извора информација о самоефикасности (Bandura 2000). У смислу првог извора - личног искуства у вештини, може се закључити да када је дијадички однос између тренера и спортисте близак, посвећен и комплементаран, онда ће тренер (и спортиста) вероватно уложити велики део труда, енергије и времена како би се осигурало да спортиста научи и овлада вештинама које треба да достигне. У смислу другог извора – искуства доживљеног кроз друге, Бандура је (Bandura 1997, према Jowett 2007a.) такође претпоставио да се вера у ефикасност може унапредити када пожељно понашање демонстрира слична и цењена особа. У том погледу, ако неки спортиста може да се поистовети са тренером као моделом у кога има поверења, онда је прихватљиво очекивање да тесно кооперативан однос тренер–спортиста може послужити за унапређење вере у ефикасност тима. У погледу трећег извора - вербалног убеђивања, ако је дијадички однос хармоничан, тренер ће врло вероватно обезбедити обилат вербални подстрек, или дати повратну информацију на конкретан резултат и извођење, док ће спортиста радије да прима и прихвата такву информацију. Коначно, четврти извор који се односи на афективна стања такође може да утиче на интерперсонални однос тренера и спортисте. Тако се може догодити, на пример, да ниво негативних афективних стања спортисте, као што су анксиозност, стрес, неизвесност и страх, буде погоршан конфликтним дијадичким односом између тренера и спортисте.

Ово истраживање је имало за главни циљ да се испита да ли постоји веза између перцепције односа тренер-спортиста и уверења о колективној ефикасности, односно да ли однос између тренера и спортисте може бити значајан фактор предвиђања уверења о колективној ефикасности. Ако се узму у обзир налази досадашњих истраживања који несумњиво показују да су уверења о колективној ефикасности (као и само-ефикасности) позитивно повезана са стварним успехом у спорту (Feltz & Lirgg 1998; Greenless et al. 1999; Hodges

& Carron 1992; Lichacz & Partington 1996; Muers et al. 2004; Watson et al. 2001, према Chow & Feltz 2007), јасно је да би откривање фактора који утичу на колективну ефикасност било корисно не само у теоријском, него и у практичном смислу. У истраживањима која се баве овом тематиком идентификован је велики број фактора који имају значаја за групну ефикасност, при чему се посебна пажња обраћа на мотивационе чиниоце, групну атмосферу и улогу лидера (Ronaune 2004).

Регресиона анализа у овом истраживању је показала да је само перцепција односа између тренера и спортисте процењивана од стране спортисте била значајан фактор уверења у колективну ефикасност тима (табела 5). То значи да је опажање спортисте о степену хармоничности односа са својим тренером, односно његова перцепција степена блискости, посвећености и комплементарности са њим, позитивно повезана са његовим уверењем о тимској способности да изврши успешно одређене задатке. Ипак, имајући у виду да постоје врло високе корелације између директне перцепције и мета-перцепције односа између тренера и спортисте од стране спортисте (табела 3), могло би се рећи да је не само директна перцепција већ и мета-перцепција тог односа значајан фактор колективне ефикасности. Генерално посматрано, може се закључити да однос тренер-спортиста, без обзира на перспективу опажања, утиче на процену уверења о колективној ефикасности.

Ранија истраживања су показала да је однос између тренера и спортисте повезан са само-ефикасношћу (Watson et al. 2001, према Chow & Feltz 2007). Ако се уз то још зна да исти фактори утичу на само-ефикасност и колективну ефикасност (Bandura 1997, према Jowett 2007a), онда се може очекивати да однос између тренера и спортисте буде повезан и са уверењима о колективној ефикасности. Друга истраживања су показала да је однос између тренера и спортисте позитивно повезан са кохезивношћу тима и са мотивационом климом у тиму (Jowett & Chaundy 2004; Olympiou et al. 2005, према Jowett 2007a), тако да се на основу тога индиректно може закључити да би таква позитивна повезаност требало да постоји и између односа тренер-спортиста и колективне ефикасности.

Такође постоје истраживања у којима су уверења о колективној ефикасности повезивана са стилем вођства тренера (Feltz & Chase 1998, према Chow & Feltz 2007), као и са истим варијаблама са којима је повезиван однос између тренера и спортисте, као што су: кохезија групе, мотивациона клима, задовољство итд. На основу резултата о повезаности наведених варијабли, претпоставка истраживача који се баве овом облашћу спортске психологије јесте да ће и индивидуална виђења спортиста њиховог односа са тренерима утицати на њихова заједничка уверења о тимским могућностима да успешно изврше одређене задатке.

Налази добијени у овом истраживању су у складу са налазима истраживача из области спортске психологије који показују да постоји блиска повезаност варијабли социјалне интеракције у спортском тиму са уверењем о

колективној ефикасности. Мишљење спортиста о томе колико су блиски и одани својим тренерима, колико им верују, колико поштују своје тренере, колико их добро познају и колико се добро слажу, колико су заинтересовани за сарадњу и колико су опуштени и одговорни приликом те сарадње – важни су фактори уверења спортиста о заједничким способностима свог тима да буде способан, јединствен, упоран, спреман и припремљен за различите специфичне задатке током такмичења. Дакле, можемо сматрати да добри интерперсонални односи у дијадичким односима спортиста-тренер представљају важне факторе за стварање тимова који су уверени у своју ефикасност.

Поставља се питање на који начин перцепција односа тренер-спортиста може бити значајна за стварање уверења о колективној ефикасности. Знајући да су два важна извора колективне ефикасности вербално убеђивање, као и емотивно и психичко стање чланова тима (Vandura 2000), може се претпоставити да у хармоничним односима са тренером, спортиста пре доживљава осећање психичког задовољства и добробити, дакле позитивно емотивно и психичко стање, што може бити један од извора настанка уверења у колективну ефикасност тима. Такође, може се претпоставити да је комуникација између чланова дијадичког односа боља и продуктивнија када су ти односи хармонични. При томе, могуће је и да се поруке које тренер преноси својим играчима (између осталог и вербална убеђивања у способност тима да извршава различите задатке) лакше прихватају у таквим односима.

Овакви налази имају не само теоријски значај за објашњење групе динамике и предвиђање колективне ефикасности, већ и практичну вредност као водич тренерима приликом изградње односа са својим играчима, како би јачали њихову самоефикасност али и уверења о колективној ефикасности. Уколико се зна да хармонични односи са тренером стварају уверења високе колективне ефикасности код спортиста, тренери би требало да са спортистима изграђују односе пуне поверења, обостране наклоности, одговорности и посвећености. Такви хармонични односи би затим битно утицали на уверења спортиста о колективној ефикасности тима, што касније утиче и на стварни успех тима током такмичења и регуларне сезоне.

Поред тога, добијени резултати у овом истраживању указују на могућност предикције успеха у спортском такмичењу на основу примене наведених инструмената за оцену перцепције међусобних односа тренера и спортисте, што такође може бити од великог практичног значаја.

ЗАКЉУЧАК

Ово истраживање је засновано на теоријским поставкама социјално-когнитивног приступа, на теорији колективне ефикасности и интерперсоналних односа у дијадама. Проблем истраживања обухвата утврђивање значаја перцепције односа између тренера и спортисте као фактора за предвиђање уверења о колективној ефикасности.

Резултати истраживања су показали да је перцепција односа између тренера и спортисте од стране спортисте битан предиктор уверења о колективној ефикасности, када се тај однос посматра на индивидуалном нивоу, као и могућност емпиријског мерења и процењивања тих односа путем одговарајуће методологије.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Bandura, A. (2000). Exercise of human agency through collective efficacy. *Current directions in psychological science*, IX (3): 75-78.
- Chow, M. G. & Feltz, L. D. (2007). Exploring new directions in collective efficacy and sport. In: *Group dynamics in exercise and sport psychology*, edited by Beauchamp, M.R. & Eys, M.A.. London and New York : Taylor & Francis group, pp. 63-79.
- Feltz, L. D. & Lirgg, D. C. (2001). Self-efficacy beliefs of athletes, teams and coaches. In: *Handbook of sport psychology*, 2nd ed., edited by Singer, R.N., Hausenblas, H.A. & Janelle, C. New York : John Wiley & Sons, pp. 340-361.
- Jowett, S. & Cockerill, M. I. (2003). Olympic medallists' perspective of the athlete-coach relationship. *Psychology of Sport and Exercise*, (4): 313-331.
- Jowett, S. & Ntoumanis, N. (2004). The Coach - Athlete Relationship Questionnaire (CART – Q): Development and initial validation. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*, 14: 245-257.
- Jowett, S. (2007a). Coach-athlete relationships ignite sense of groupness. In: *Group dynamics in exercise and sport psychology*, edited by Beauchamp, M.R. & Eys, M.A.. London and New York : Taylor & Francis group, pp. 63-79
- Jowett, S. (2007b). Interdependence Analysis and the 3 + 1Cs in the Coach – Athlete Relationship. In: *Social Psychology in Sport*, edited by Jowett, Sofia & Lavallee, D. Human Kinetics, pp. 15-29
- Jowett, S. & Poczwadowski, A. (2007). Understanding the Coach – Athlete Relationship. In: *Social Psychology in Sport*, edited by Jowett, Sofia & Lavallee, D. Human Kinetics, pp. 3-15.
- Ronayne, S. L. (2004). Effects of coaching behaviors on team dynamics: how coaching behaviors influence team cohesion and collective efficacy over the course of season. A thesis submitted to the Faculty of Miami, Oxford.

Milica Nikolić

Agency for Sport
of Republic of Serbia
Belgrade

Milanko Čabarkapa

University Belgrade
Faculty of Philosophy

S u m m a r y

COACH – ATHLETE RELATIONSHIP AS A PREDICTOR OF TEAM'S COLLECTIVE EFFICACY

Collective efficacy of a team is an aspect of group dynamics which can be very important for the team's performance since it shows how the team works as a unit and how much each member believes in the team's capacities to organize and carry out actions so as to reach a goal.

The following study is an analysis of the construct of collective efficacy in sports situations and its correlation with another important construct in sport psychology – the quality of coach-athlete relationship viewed from the perspective of an athlete.

Self-perception and meta-perception of the coach-athlete relationship from the athlete's point of view is measured by means of the athlete version of the CART-Q (The Coach-Athlete Relationship Questionnaire, Jowett & Ntoumanis, 2004), whereas belief in collective efficacy of the team is measured by the CEQ (Collective Efficacy Questionnaire, Feltz & Rigg, 1998).

The sample comprises 136 athletes from the age of 14 to 38, who are members of Serbia's top nine teams.

The findings of this study confirm the hypothesis that the athlete's perception of the coach-athlete relationship predicts athlete's beliefs in collective efficacy. The athletes who assessed the relationship with their coach as harmonious (close, committed and complementary) had stronger belief in the team's collective efficacy than the athletes who qualified the relationship as less harmonious.

Key words: collective efficacy, coach-athlete relationship, group dynamics, team's success.